

Djelo Gojka Matića "Ratnici manji od puške" dragocjeni je dokument u mozaiku prikazivanja, doslovce, nadljudske borbe za opstanak naroda jednog ličkog sela, Divosela, u toku NOB-e od 1941-1945. godine. Samo podatak da je u Divoselu 1941. godine živjelo 2164 stanovnika u 390 domaćinstava, a da 1945. godine ostalo živjeti u Divoselu svega 693 stanovnika, govori o velikoj ljudskoj tragediji Divosela. Samo u prvih deset dana kolovoza 1941. godine u Kruškovači je ubijeno 265, u Jarču jamu je bačeno 48, u Šibuljni je ubijeno 54, živih je spaljeno u Divoselu 23. Nikakva prirodna katastrofa nije mogla biti pogubnija od zločinačke ruke koja je ubila tih dana kolovoza 386 ljudi, od tek rođenog djeteta do najstarijeg živog ljudskog bića u Divoselu, a rat je trajao 1490 dana.

Opisujući djecu, od puške manjih ratnika, Gojko Matić, vjerno, istinito, dokumentirano oslikava po imenu i prezimenu borca, svrstane u pionirsku četu, mlađe od 16 godina.

Ta mlada djeca, umjesto da idu u školu, da u igri, pjesmi i djetinjoj radosti proživljavaju svoju tinejdžersku mladost, oni, kao posljednji dah opstanka i života Divosela, s oružjem štite i brane svoju preživjelu još manju braću i sestre, svoje majke, bake i djedove. Danju i noću, po mrazu i snijegu, po buri i kiši, oni stražare, odolijevaju plutonima metaka iz pušaka i mitraljeza, avionskim bombama i topovskim granatama. Ponekad bježe, ali vrlo često, čak i uspješno, uzvraćaju vatrom na vatru i prisiljavaju neprijatelja na uzmak.

Ovo djelo Gojka Matića, zajedno sa "Monografijom Divosela 1527-1945." Dane Rajčevića (Gospić 1990.) te brojnim dokumentima i člancima o antifašističkoj borbi naroda Like (i posebno Divosela, Čitluka, Ornica itd.) od 1941-1945. godine, dragocjen je prilog povijesti o nastanku, bivanju i tragediji ljudi koji su stoljećima gradili suživot. O tome svjedoče činjenice.

Povijesna je činjenica da su Srbi - pravoslavci, od svoga doseljavanja na područja ispod Velebita, ispod Ličke Plješivice, u dolinu rijeke Like i Kravsku dolinu, naseljeni na praznu zemlju. Srbi i Crnogorci su jednako bježali pred Turcima kao što su bježali i Bunjevci - Hrvati iz Hercegovine. I jedni i drugi, prije tih 4-5. stoljeća, napuštali su svoje domove i bijegom se spašavali. Jedan dio tih nesretnika bilo bijegom, bilo organiziranim naseljavanjem zaustavio se na prostoru južno od Gospića. Tu su nastala sela: Divoselo, Lički Čitluk, Počitelj, Medak itd. U isto vrijeme ili nešto kasnije na sjevernom i sjevero-zapadnom prostoru naseljena su hrvatska sela Smiljan, Lički Novi, Rizvanuša i Brušane, te Bilaj i Ribnik, istočno od Divosela i Ličkog Čitluka. Sva su ta sela međusobno povezana putovima, jedno od drugog udaljeno 3-5 km i svima je zajedničko središte Gospić. Svima je zajednička bila i borba za goli život, na škrtoj zemlji, ali i borba protiv okupatora različitih naziva i različitih metoda podjarmljivanja - od Turaka, Mađara, Nijemaca, Talijana sve do veliko-srpske diktature kralja Aleksandra.

Povijesna je činjenica, također, da su od dolaska Srba na ove prostore Crkva i vladari iskorištavali vjerske i nacionalne razlike kako bi jedni (Crkva) istjerali pravoslavlje i osigurali monolitno katoličanstvo (pored materijalne koristi), a drugi, kako bi lakše držali u pokornosti i Hrvate i Srbe pod načelu: "Zavadi pa vladaj"! Za takve svoje ciljeve i jedni i drugi su nalazili podršku u vjernicima, ili nacional-ekstremistima i u plaćenicima. Srpski narod u Hrvatskoj, premda su mu vlastodršci namijenili ružnu ulogu, uvijek se je u velikoj većini odupirao takvoj ulozi. Divoseljani i Čitlučani su se zajedno sa Hrvatima Smiljana i Ličkog Novog borili protiv Turaka pod vodstvom Ilije Smiljanića, kao i mnogi kasnije, pod Jelačićem. Ul. svjetskom ratu (1914-1918) ratovali su u jedinicama Austro-ugarske vojske na Piavi, Soči, u Galiciji, pa čak i u

Srbiji. Samo iz Čitluka, Divosela i Ornica, u I. svjetskom ratu je poginulo oko 200 Srba. Jednak o tako je dobro poznata i činjenica da su demokratski orijentirani Srbi 1938. godine glasovali za udruženu opoziciju kojoj je bio na čelu Vladko Maček, predsjednik HSS-a.

Pa ipak, unatoč tih činjenica, genocidna fašistička ustaška vlast je 1941. godine namijenila uništenje Srbima u Hrvatskoj. Ustaše su već u travnju počele sa masovnim ubijanjem u Gudovcu (Bjelovar), zatim kod Veljuna, pa u Glini itd.

Te 1941. godine naglo je prekinut miran život stanovnika Divosela, Čitluka i Ornica i njihov suživot sa susjednim hrvatskim selima koji je trajao nekoliko stoljeća. Od prvog dana ustaške vlasti bilo je zabranjeno, pod prijetnjom smrtne kazne i svakoj hrvatskoj obitelji da se druži ili, ne daj Bože, da zaštiti Židova, Roma ili Srbina ili prikrije njihovu imovinu. Takav užasan teror i prijetnje ostvarivale su se bez milosti i nad Hrvatima Gospića i okolice koji nisu prihvaćali okupaciju Hrvatske i praksu ustaške vlasti.

Nakon pobijenih stotine Srba iz Gospića i okolnih sela, među kojima su bili i pojedinci iz Divosela i Čitluka, ustaše su pohvatali i desetine Hrvata u Gospiću, Perušiću, Ličkom Novom, Žabici itd., za koje su sumnjali da su im protivnici ili da simpatiziraju komunističku partiju. Tako su već u samom početku, u travnju, svibnju i lipnju zatvorili: Antu Rukavinu "Buru", Dinka Tomičića, studenta, Nikolu Starčevića, postolara, Tomu Balenovića, činovnika, Franju Zdunića "Lava", gimnazijalca, Juru Ćorka, Dragu Prpića i druge. Uhapšen je i Ivan Marković, predsjednik i još četiri člana HSS-a. Utamničeni su i braća Joso i Martin Dasović iz Perušića, zatim Juka Kolar, Dane Balenović, Mićo Kulaš, sestre Tekla i Ana Fajdić, Kata Bevandić, Ivan Alar, Mišo Svetić, gimnazijalac itd.

Preživjeli svjedoci (neki Hrvati i Hrvatice iz Gospića koji su bili zatvoreni kao, npr. Ana Fajdić) iznose zločine ustaša nad zatvorenicima. Tukli su ih, rezali im uši, nos. Sina trgovca Dukića, gimnazijalca od 16 godina, izmasakrirali su. Odrezali su mu oba uha, nos, iskopali oči i onda ga dotukli. Slično se dogodilo i Hrvatima iz Žabice, Ivanu Zduniću, samo zato što se protivio ubijanju Židova i Srba. I njega je ubio emigrant Šarić u zatvorskoj ćeliji. Šarić je rasporio, u ćeliji i profesora Mihajla Potkonjaka. Tako su izmasakrirali i poubijali tisuće nevinih ljudi usred Gospića, među kojima velik broj daka i šegrta.

U prvim danima ustaške vlasti ubijeno je u Gospiću 178 Srba i 17 Hrvata. Nekoliko desetaka Hrvata je prebjeglo u Divoselo. Da je Srbina namijenjeno uništenje pokazali su i na selima Divosela, Čitluka i Ornica. Već u prvim naletima ubijeno je 284 Divoseljana na pragovima svojih kuća, na njivama, na putovima. Stravični masakr nad Divoseljanima, Čitlučanima i Orničanima je izvršen u zbjegu Kruškovači. Veći broj kuća u Divoselu je već u kolovozu 1941. godine popaljen, stoka, poljoprivredni alat i hrana bili su opljačkani.

Od 187 Srba pobijenih u Gospiću uništene su cijele obitelji, primjerice; 5 Arambašića, 4 Ćubrila, 9 Dimića, 8 Kukica, 6 Lemaića, 5 Ljiljaka, 5 Novakovića, 9 Plečaša, 7 Rajčevića, 6 Surdukovića, 6 Vranješa, 6 Vujnovića, 6 Žegaraca, 7 Žigica, od kojih su 4 djeca (Mileva 13, Stevo 1, Dušanka 7 i Aleksander 4) i obitelj Dukić.

I u tim, najtežim časovima u povijesti Srba na ovim prostorima nije izostala sućut susjeda iz hrvatskih sela, pa i potpuno opredjeljenje za zajedničku borbu protiv zajedničkog neprijatelja okupatora i njihovih pomagača. Tako su uvijek kroz tešku povijest nastupali zajedno. U ovim okolnostima za Hrvate je bilo to teže, jer ih se varalo sa nezavisnom državom, jer su ustaše borbu protiv okupatora kažnjavali smrću kao da je to borba protiv vlastite države.

Pa ipak pojedinci i čitave obitelji su izbjegli i pridružili se borcima Srbima. Iz Smiljana je došla u Divoselo čitava četa boraca. U Kaniži su ustaše ubile 13 Hrvata, od kojih 4 iz obitelji Bašić, u Ličkom Novom je ubijeno 19 Hrvata od kojih su 3 iz obitelji Adić, 3 Jelače, 3 Kosovića, 3 iz

obitelji Svetica. Čitava obitelj Šaban, Stilinović i Špirelja, iz Oštre 10 Hrvata, u Ribniku 3 Hrvata Jurjevića (Martin, Ivan i Milan), itd. Ubijali su Hrvate jer su pojedinci iz njihovih obitelji prebjegli u partizane ili jer su bili antifašisti.

I u pionirskoj četi Gojka Matića nalazimo pored većine srpske djece i djecu Hrvata iz Ličkog Novog, Rizvanuše, Brušana itd.

Sve što je ostalo živo iza prvih pokolja svrstalo se na stranu boraca. Početkom 1942. godine već je svo muško stanovništvo starije od 17 godine, a mlade od 50 bilo u četama. Formiran je i bataljon "Pekiša Vuksan" sa preko 300 boraca Srba Divosela, Čitluka, Ornica i Hrvata izbjeglih iz Gospića i Ličkog Novog, iz Smiljana (Smiljanska četa), iz Brušana itd. To je bio bataljon bratstva i jedinstva srpskog i hrvatskog naroda. Uskoro je formirana i I. hrvatska brigada u čiji sastav je ušao i bataljon "Pekiša Vuksan". Veće operacije na tlu Hrvatske su zahtijevale da bataljon često napušta teritorij na kojem je organiziran. Premda su preostali žena, djeca i starci s tugom ispraćali svoj bataljon, bilo im je jasno da njihov bataljon u sastavu brigade i VI. divizije mora i napadati neprijatelja gdje je slabiji. Zato je narodu Divosela bilo najvažnije da se brzo sklanja pred neprijateljem. Zato je trebao bdjeti, stražariti i na vrijeme signalizirati opasnost da se žene i djeca sklone i da sakriju ako imaju nešto od hrane.

I u ovo vrijeme, kao i nekad u vrijeme turskih napada, brežuljak Klisa, koji opisuje i Gojko Matić, bio je glavna osmatračnica Pionirskoj četi. Tek što je bataljon krenuo na svoj dugi i teški ratni put, preko pruge i ceste između Ribnika i Metka, prema Vrepcu dalje u Krbavsku dolinu, ustaše i talijanski okupator krenuli su u "ofenzivu" na preostale kuće, štale i torove, na prazni teren Divosela, Ornica i Čitluka, bez boraca.

Opljačkali su što se opljačkati dalo, a sela popalili.

Iznad Vrebačkih staza, bataljon "Pekiša Vuksan" je promatrao plamen i visoke stupove dima ispod Velebita. Grizlo je mnoge u želucu i jetra im se nadula. "Ne bi se psi usudili da smo mi tamo!" Neprijatelja je bilo više od 2 500, s tenkovima i artiljerijom!

Nasuprot Vrebačkih staza iz gustih jelovih obronaka starog druga i moćnog saveznika Velebita, bulji stotine ukočenih pogleda, okamenjeno i nemoćno prema plamenu. Gore topli domovi, gore stare drvenjare. Ruše se stare, čađave grede u ponor živog žara.

- Gori!
- Da, gori - čuju se hladne riječi.
- Da smo bliže, ogrijali bi se.

U crno za vita mlada majka s djetetom na grudima, sjedi u jednoj udubini hladnog kamena, obraslog oštrom travom, pod borovom krošnjom. Hladnoća i vlaga probila su izlisanu dronju i nagrizaću kosti. Okrajkom suknje ona instinktivno prikriva mališana koji spava pokraj nje.

Kćerkica, slijepljene kosice i crnih očiju pripila se uz grudi i nateže praznu bijelu dojku do bola i sukrvice. Iz obližnjeg grma čuje se djetinji glas:

- Majko zima mi je, jako. Gladan sam!
- Nema sreće! Ne plači zlato milo! Suze su joj tekle niz obraze.
- Čut će nas prokleti psi i zaklati!
- Ne boj se majko. Njih će naši partizani - tješi je dječaćić prestajući plakati, zagledan u majčine suze.
- Otišli su naši partizani, daleko - protisne žena, jedva čujnim glasom...

Tada u tim prilikama je rođena pionirska četa Divosela o čijem djelu nam govori njen komandir Gojko Matić, Vrijedi to djelo pročitati!

Juraj Hrženjak

Cijena knjige iznosi 20 kuna.